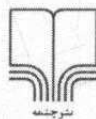

به روایت ناصر تقوایی

احمد طالبی نژاد

www.ketab.ir

تجلیاتی
روایت‌های

www.ketab.ir

سرشناسه: تقوایی، ناصر، - ۱۳۱۹، مصاحبه‌شونده
عنوان و نام پدیدآور: به روایت ناصر تقوایی / احمد طالبی‌نژاد
مشخصات نشر: تهران: نشر چشمه، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۲۱۲ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۴۸-۳۴۹-۰
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: چاپ قبلی: زاوش، ۱۳۹۲
موضوع: تقوایی، ناصر، ۱۳۱۹ - - مصاحبه‌ها
موضوع: سینما - - ایران - - تهیه‌کنندگان و کارگردانان
موضوع: سینما - - ایران - - تهیه‌کنندگان و کارگردانان - - مصاحبه‌ها
شناسه افزوده: طالبی‌نژاد، احمد، ۱۳۳۲ - - مصاحبه‌گر
ردمبندی کنگره: ۱۳۹۳ ۷۵ / ۳ / ۱۹۹۸ PN
ردمبندی دیویی: ۹۲-۴۳۰۲۳۳ / ۴۳ / ۷۹۱
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی: ۳۵۷۲۷۷۹

رده‌بندی نشر چشمه: هنر- سینما

به روایت ناصر نقوایی
احمد طالبی نژاد

لیتوگرافی: هماگرافیک
چاپ: دالاهو
تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ اول: نشر چشمه (چاپ چهارم کتاب): زمستان ۱۳۹۸، تهران
ناظر فنی چاپ: یوسف امیرکیان
حق چاپ: انتشار محفوظ و مخصوص نشر چشمه است.
هرگونه اقتباس، استفاده، این اثر، مشروط به دریافت اجازه‌ی کتبی ناشر است.

بک: ۰/۳۴-۲۰۹-۶۰۰-۹۷۸

دفتر مرکزی نشر چشمه: تهران، خیابان کارگرم، شمالی، تقاطع بزرگراه شهید گمنام، کوچه‌ی چهارم، پلاک ۲.
تلفن: ۸۸۳۳۳۶۰۰ — کتابفروشی نشر چشمه‌ی کریم خان: تهران، خیابان کریم خان زند، نیش میرزای
شیرازی، شماری ۱۰۷. تلفن: ۸۸۹۰۷۷۶۶ — کتابفروشی نشر چشمه‌ی کوروش: تهران، بزرگراه
ستاری شمال، نیش خیابان پیامبر مرکزی، مجتمع تجاری کوروش، طبقه ۴. واحد ۴. تلفن: ۴۴۹۷۱۹۸۸
— کتابفروشی نشر چشمه‌ی آرن: تهران، شهرک قدس (غربی)، بلوار فریادی، نرسیده به بزرگراه نیایش،
خیابان حافظی، نیش خیابان فخارمقدم، مجتمع تجاری آرن، طبقه ۲. تلفن: ۷۵۰۰۵۱۰ — کتابفروشی
نشر چشمه‌ی بابل: بابل، خیابان شریعتی، رویه‌روی شیرینی‌سرای بابل. تلفن: ۰۱۱) ۳۲۲۰۶۵۰
— کتابفروشی نشر چشمه‌ی پریس: تهران، پاسداران، نیش گلستان یکم، مجتمع پریس، طبقه دوم.
تلفن: ۹۱۰۱۲۵۸ — کتابفروشی نشر چشمه‌ی کارگر: تهران، خیابان کارگر شمالی، سطح بزرگ شهید
گمنام، کوچه‌ی چهارم، پلاک ۲. تلفن: ۴-۸۸۳۳۳۵۸۳ — کتابفروشی نشر چشمه‌ی دلشد: تهران، میدان
بلوار وکیل آباد، بین وکیل آباد ۱۸ و ۲۰ (بین هفت‌تیر و هنرستان)، پلاک ۳۸۶. تلفن: ۳۸۶۷۸۵۸۷ (۰۵۱)

www.cheshmeh.ir

cheshmehpublication

cheshmehpublication

بخش کتاب چشمه: تلفن: ۷۷۷۸۸۵۰۲

فهرست

۷	پیش‌گفتار
۱۱	پیش‌گفتار چاپ دوم
۱۳	فصل نخست / ورود
۳۳	فصل دوم / در حضور دیگران
۵۵	فصل سوم / راهایی
۶۵	فصل چهارم / ضدقهرمان
۷۵	فصل پنجم / نفرین
۸۵	فصل ششم / کار، کار انگلیسی‌هاست
۹۳	فصل هفتم / پس از دایی جان
۱۱۹	فصل هشتم / داشتن یا نداشتن
۱۲۷	فصل نهم / من آهنم
۱۳۹	فصل دهم / نویسندگان غیرقابل تحمل‌اند
۱۶۵	فصل یازدهم / کلیات
۱۸۹	تکمله
۱۹۹	بیوگرافی
۲۰۱	تصاویر

پیش گفتار

چه کسی می‌تواند ادعا کند تاریخ سینمای آرتور نایت کامل‌ترین روایت از سیر تکوینی هنر - صنعت سینماست یا تاریخ سینمای هنری (اونوپاتالاس - آلریش گره‌گور) بهترین تحلیلی است که درباره‌ی روند تحولات سینمای جهان نوشته شده است؟ هر دو منبع از جهاتی کامل‌اند اما همه چیز درباره‌ی سینما را نمی‌توان در آن‌ها یافت. اصولاً این مشکل تاریخ‌نگاری است و حتی تاریخ سیاسی و اجتماعی را نیز شامل می‌شود. مورخ به هر حال از یک سو بی‌نظر نیست و تاریخ را چنان که خود دوستش دارد، روایت می‌کند و از سوی دیگر همه‌ی منابع را در اختیار ندارد.

از زمان پیدایش صنعت سینما و فیلم‌سازی در ایران بیش از نیم قرن گذشته و مورخان درباره‌ی سیر تکوینی آن نوشته‌اند، اما هنوز زوایای ناشناخته‌ی بسیاری هست که بازشناسی آن‌ها می‌تواند قدرت ما را در ارائه‌ی تحلیل‌های جامع‌تر دوچندان کند. در روش تاریخ‌نگاری مرسوم معمولاً منابع مکتوب مورد استناد قرار می‌گیرند؛ در حالی که «سند» هنوز «سندهای زنده‌ای» در اختیار داریم که می‌توانند اطلاعات و دانش ما را نسبت به تاریخ کور و مبهم تحولات سینمای ایران افزایش دهند.

نگارنده بر این اعتقاد است که سینمای ایران نیز مثل سینمای سایر ملل یک تاریخ وقایع‌نگارانه دارد و یک تاریخ تحلیلی که می‌تواند زمینه‌های بروز وقایع را بازنماید. این بخش از تاریخ سینما، همچنان در لوح ضمیر اسناد معتبر زنده ثبت شده‌اند. بنابراین برای دستیابی به اطلاعات و دانش بیشتر می‌توان از شیوه‌ی برخورد مستقیم با منبع بهره گرفت و پای صحبت کسانی نشست که هر یک در مقطعی از تحولات کیفی سینمای ایران نقشی مؤثر داشته‌اند.

کتاب حاضر، از طریق گفت‌وگویی طولانی با ناصر تقوایی می‌کوشد تا راوی برخی از نقاط عطف تاریخ سینمای ایران باشد.

ناصر تقوایی به گواهی کارنامه‌اش، هنرمندی ظاهراً کم‌کار اما نوجو، خلاق و تأثیرگذار بوده است. همه‌ی هستی هنری او در چند فیلم کوتاه و نیمه‌بلند مستند، پنج فیلم سینمایی، دو فیلم کوتاه داستانی، یک مجموعه‌ی سیزده‌قسمتی و یک مجموعه‌ی قصه خلاصه می‌شود. اما حتا مخالفان احتمالی او نیز اذعان دارند که این هنرمند بیشترین تأثیر را بر نسل پس از خود داشته و در ارزیابی نهایی، کیفیت آثار او چنان غنی و قابل احترام است که کمیت به‌ظاهر ناچیز آن را به‌شدت جبران می‌کند. تقوایی این شانس را داشته است تا در دامن پُرمهر و خشونت جنوب رشد کند. جایی که باید آن‌جا را محل تلاقی دو شیوه‌ی زندگی محسوب کرد. شیوه‌ی نظم‌یافته و هنرمند غرب و شیوه‌ی پُرمزوراز شرقی که از حضور روشن کارگزاران نفتی در منطقه ناشی می‌شود. کارزارهایی که در هر جا زندگی کنند، ملزومات مورد نیاز خود را هم به همراه می‌برند. از سگ گربه و اردو مدرن زندگی گرفته تا امکانات تفریحی مدرن، مثل سینما. تقوایی و هم‌نسلان او، به دلیل این شانس تاریخی، از کودکی در معرض سینما و فرهنگ غربی قرار داشته‌اند. اما رگ‌وریشه‌ی این نسل او و سیاهان از هنرمندان جنوبی باعث شده تا مسحور و مرعوب وجه رویایی و فریبنده‌ی غرب نشوند. از آن‌ها نظم و ذکاوت را بیاموزند و با نگاه خود به پیرامون‌شان بنگرند. کودکی و نوجوانی تقوایی در چنین حال‌وهوایی می‌گذرد و شخصیت هنری‌اش در آن شرایط شکل می‌گیرد اما قوام آن به مرحله‌ی دیگری از شانس تاریخی — که اغلب بزرگان از آن نصیب برده‌اند — بستگی دارد.

تقوایی وقتی به تهران می‌آید، امکان ارتباط با چهره‌های مؤثر در ادبیات و هنر معاصر را به دست می‌آورد. نویسندگان بزرگی مثل زنده‌یاد جلال آل احمد و دیگر دست‌اندرکاران فرهنگ و هنر، به ویژه مترجمان، قصه‌نویسان، سینماگران و شاعران اجتماعی آن دوره از جمله کسانی بودند که تقوایی امکان حشرونشر با آن‌ها را به دست آورد. هر یک از آنان در قوام بخشیدن به شخصیت هنری و جهت دادن به سلیقه‌ی فرهنگی تقوایی، نقش عمده‌ای داشته‌اند. نقشی که پس از آن خود تقوایی به همراه گروهی از هم‌نسلانش در اعتلا بخشیدن به سلیقه و تفکر مخاطب ایرانی برعهده داشته است. دوران کارآموزی تقوایی با روش سنتی «استاد و شاگردی» طی می‌شود تا زمانی که عملاً و به قول خودش تنها به اتکای توان و جسارت فطری‌اش ردای

«استادی» بر دوش می‌افکند. از آن پس، هر چه می‌سازد حتا اگر مثل ای ایران فیلم ناموفق باشد، اثر ارزشمندی به مجموعه آثار هنری و فرهنگی ایران می‌افزاید. چنان است که می‌بینیم، هنوز هم به رغم پاره‌ای مشکلات، برخی از آثارش از جمله فیلم کوتاه‌های رهایی یا مستندهای باد جن و اربعین، چشم‌وچراغ محافل آکادمیک و روشنفکری به حساب می‌آیند.

در این گفت‌وگوی طولانی که ابتدا قرار بود بحثی مجمل درباره‌ی بحران سینمای ایران باشد - اما آمادگی تقوایی و اصرار نگارنده باعث شد تا جهت دیگری پیدا کند - تحولات سینما و ادبیات معاصر ایران، با نگاهی تحلیلی بیان می‌شود. او از خود و دیگران سخن گفته و هر جا به نام کسی اشاره کرده یا درباره‌ی کارش حرف زده، دلیلی به جز احترام قلبی تقوایی به آن شخص نداده و از هر چه سخن نگفته، یعنی اهمیتی برای آن قایل نبوده است. او نیز معتقد است که همه‌ی سینمای ایران نمی‌توان یک‌کاسه کرد. بخش عمده‌ای از محصولات این سینما، شایسته‌ی تحسین نیستند. تنها در روایت‌های وقایع‌نگارانه باید به آن‌ها اشاره شود.

سیر این گفت‌وگو نیز، یکایک، دارد. خارج از حوصله‌ی این مقدمه. از سوی دیگر، نگارنده از بازگفت این سرگذشت پرهیز می‌کند به دلایلی ناگفتنی. تنها به این نکته اشاره می‌کنم که جلسات گفت‌وگو - باز هم به دلایلی - بسیار دشوار راه‌اندازی می‌شد. دو جلسه در دفتر ماه‌نامه‌ی فیلم، هر یک بیش از پنج ساعت. حتا سه و سپس سه جلسه که آخرینش هفت ساعت به طول انجامید در منزل زنده‌یاد خانم سهین‌دخت بهزادی همسر سابق تقوایی و سرانجام در فاصله‌ی زمانی نزدیک به یک سال، این گفت‌وگو به پایان رسید و متن آماده‌ی حروف‌چینی شد اما... کتاب شامل دو بخش است. در بخش نخست، تحولات سینمای ایران به ویژه کارنامه‌ی تقوایی براساس سیر تاریخی تحلیل می‌شود و بخش دوم که زیر عنوان کلیات آمده، بیانگر دیدگاه تقوایی درباره‌ی مسائل و مشکلات کلی سینمای ایران است.

نگارنده کوشیده است، ضمن پالودن متن از حشروزواید، به حال‌وهوای گفت‌وگو وفادار بماند. به همین دلیل در بخش‌هایی از آن، لحن گفت‌وگو اندکی خودمانی شده و فاقد تعارف‌های مرسوم است. به هر حال وقتی دو نفر ساعت‌ها و روزها رودرروی هم بنشینند و یکی برای دیگری درد دل کند، طبیعی است که پس از مدتی میزان الفت آن‌ها بیشتر خواهد شد.

تقوایی، بیانی جذاب و درست دارد. هر چند نظم بخشیدن به ذهن او اندکی دشوار است. اگر در این متن نظمی مشاهده می‌شود، بعدها و در مرحله‌ی تبدیل کردن نوارها به متن، انجام

شده است. با این وجود، نخواستیم به اجبار او را وادار به رعایت نظم تاریخی کنیم. او ذهنی سیال و خیال‌پرور دارد.

نگفته پیداست که این کتاب هم مثل دیگر محصولات فرهنگی و هنری، می‌توانست کامل‌تر باشد، اگر شرایط مساعد می‌بود. تقوایی از مسائل و نکات بسیاری، به‌عمد سخن نگفته و نگارنده نیز اصراری نکرده است. به‌هر حال ما همه «فرزند زمان خویش» هستیم.

درباره‌ی آثار تقوایی به ویژه سابقه‌ی ادبی او نیز مجموعه مقالاتی توسط دوست گران‌مایه‌ام غلام‌حیدری جمع‌آوری و منتشر شده که منبع مطمئنی است برای شناخت این سینماگر. در پایان، سپاس خود را به تمامی کسانی که در شکل گرفتن و انتشار این کتاب با نگارنده همکاری کرده‌اند، به ویژه آقای محمدمهدی فخری‌زاده، مدیر انتشارات روزنه، تقدیم می‌کنم و برای تقوایی هزار بار سلامتی و طول عمر دارم. این تنها کاری است که از من برمی‌آید.

ا. ط.

آذر ۱۳۷۳